

HONORÉ DE BALZAC

GİZLİ BAŞYAPIT

Çeviri: SAMİH RİFAT

♥can

Le Chef-d'œuvre inconnu, Honoré de Balzac

© 2007, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2007

4. basım: Ağustos 2015, İstanbul

E-kitap 1. sürüm Ekim 2015, İstanbul

Ağustos 2015 tarihli 4. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Ayça Sezen

Düzeltili: Aylin Samancı

Mizanpaj: Atahan Sıralar, Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

ISBN 978-975-07-2782-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

HONORÉ DE BALZAC

GİZLİ
BAŞYAPIT

Fransızca aslından çeviren
Samih Rifat

Honoré de Balzac'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

İki Yeni Gelinin Anıları, 1983

Eugénie Grandet, 1983

Vadideki Zambak, 1990

Goriot Baba, 2000

Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti, 2012

HONORÉ DE BALZAC, 1799'da Fransa'nın Tours kentinde doğdu. Kendi adıyla yayımlanan ilk eseri *Köylü İsyanı* tarihî bir romandı. 1829-30 yıllarında taşra yaşamına yönelik Balzac'ın *Tours Papazı* ve *Eugénie Grandet* gibi romanları basıldı. Yapıtlarını büyük bir bütün oluşturacak biçimde üç grupta tasarladı: insan yaşamını ve toplumu yöneten ilkeleri ele alan "çözümleyici incelemeler"; insan eylemini belirleyen nedenleri ortaya koyan "felsefi incelemeler"; bu nedenlerin sonuçlarını gösteren "töre incelemeleri". Bu bakımdan *Goriot Baba*, gerçekçilik akımının başyapıtı sayılır. Balzac, bu eserlerinin tümüne Dante'yi anıştıran bir başlık koydu: "İnsanlık Komedyası". Balzac, 1850'de Paris'te öldüğü zaman, ardında 85'i tamamlanmış, 50'si taslak halinde kalmış roman ve 2 000'i aşkın roman karakteri bırakmıştı.

SAMİH RİFAT, 1945 yılında doğdu. Mimar, fotoğrafçı, çevirmen. Saint-Benoit Lisesi ve İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. 1978'den günümüze, çeşitli gazete ve dergilerde, mimarlık, fotoğraf ve genel olarak sanat konularında yazılar yazdı; şiir ve düzyazı çeviri kitaplar yayımladı; René Char, André Verdet, Kavafis, Seferis, Platon, Le Corbusier, Claude Simon, Michel Butor gibi ozan ve yazarları dilimize çevirdi; Antikçağ ve Bizans ozanlarından şiir seçkileri yayımladı. 2007 yılında İstanbul'da öldü.

Frenhofer'in Cinneti ve Bizler

Gizli Başyapıt'ın¹ girişini az çok andıran bir tümceyle başlarsak: "1993 yılının sonlarına doğru soğuk bir Aralık sabahı, oldukça sıkı giyinmiş, orta yaşlı iki adam, Paris'teki Grands-Augustins Sokağı'nda bir evin kapısı önünde dolaşıyorlardı." Enis Batur'la ikimizdik bu iki aylak; sokağın ortalarında yükselen eski bir yapının görkemli kütesini seyrediyor, avlu kapısından içeriyi, avluya bakan asıl cepheyi görmeye çalışıyorduk. Beni oraya Enis götürmüş ve şimdilerde sanat eğitimiyle ilgili bir kurumun yerleştiği evin kapısında bir fotoğrafını çekmemi istemişti (çektğim fotoğraflardan birini, bir kitabının arka kapağında kullandı; aşağıda aktaracağım bilgileri de çoğunlukla onun bana ulaştırdığı kaynaklardan derledim). Sonradan adının Brière de Bretteville Konağı olduğunu öğrendiğim yapı, eski Paris'in birkaç katlı, avludan girişli, ağır taş yapılarından biriydi ve kemerli, üçgen alınlıklı avlu kapısında okuduğum mermer levha, ağzımı şaşkınlıktan bir karış açık bırakmıştı: "Picasso, 1936'dan 1955'e kadar burada yaşamış ve Guernica'yı 1937'de bu atölyede yapmıştır. Öte yandan Balzac da Le Chef-d'œuvre inconnu adlı öyküsündeki olayın burada geçtiğini söyler." Paris'te yapıların duvarlarında zaman zaman insanı heyecanlandıran levhalara, sevdiğiniz sanatçıların, yazarların adlarına rastlarsınız ama böyle bir ikili kolay bulunur şey değildi. Üstelik Jacques Rivette'in Gizli Başyapıt uyarlaması La Belle Noiseuse filmini kısa bir süre önce görmüştük ve Frenhofer'in cinnetiyle Rivette'in konuya bakışı, Enis'le o sıralar sık dönüp geldiğimiz sohbet konularımızdan biriydi. Enis, birkaç yıl sonra, bu konuyu kuşatan Frenhofer Olmak, Balzac'ın Meçhul Şaheser'i İçin Picasso'nun XIX+I İllüstrasyonu ve Tahribat Sanatı Üzerine Söyleni adlı o güzel kitabını yayımladı. Benim o sıralar aklıma düşen, bu Meçhul Şaheser'in yeni bir çevirisini yapma tasarısı da, ne yapalım ki, ancak on iki yıl sonra gerçekleşebildi.

Yeni bir çeviri diyorum; çünkü yapıtın Nahit Ulvi Akgün tarafından Bilinmeyen Şaheser adıyla yapılmış ve kırklı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış bir çevirisi vardı. Ama o dönemin bütün çevirileri gibi dili epeyce eskimiş bir çeviriydi bu. Önemli bir yazın adamının elinden çıkmış, yetkin ve usta işi bir çeviri olmasına karşın, artık kullanmadığımız sözcüklerle dolu, okunması zorlaşmış bir metindi. Bu yüzden yeni bir çeviriyi hak ediyordu. Öte yandan beni heyecanlandıran, coşturan ya da zorlayan metinleri her zaman çevirmek istemişimdir. Çünkü çeviri, sanırım en iyi, en derin, en ayrıntılı okuma biçimidir. Sevdiğiniz bir metni çevirirken, belirli bir dilde kurulmuş bir söz ve anlam yapısına başka bir dilde karşılık ararken alınan tat, hiçbir şeye benzemez!

Balzac'ın Gizli Başyapıt'ı özellikle sanat dünyasını çok ilgilendirmiş bir metindir. Çünkü tepeden tırnağa resmin, sanatın, yaratının sorularıyla örülüdür. Yazıldığı dönemden başlayarak ressamı, sanatçıları, sanat tarihçilerini şaşırtmış, düşündürmüş, heyecanlandırmıştır. Bunların ilki, belki de en önemlisi Cézanne'dır. Kendini Frenhofer'le özdeşleştirdiği söylenir ki, hiç de yadırgatıcı değildir bu. O da Frenhofer gibi tam bir tutku ve çile adamıdır. Emile Bernard'ın anılarında aktardığı bir sahne, her şeyden önce

sessizliğiyle, çok heyecan verici geliyor bana: “Bir akşam ona Balzac’ın Gizli Başyapıt’ından ve öykünün kahramanı Frenhofer’den söz açtım; masadan kalktı, gelip önüme dikildi ve işaretparmağını göğsüne bastırarak –ağzından tek sözcük çıkmadan ve bu hareketi art arda yineleyerek– öyküdeki kişinin kendisi olduğunu belirtti. Öyle heyecanlanmıştı ki, gözleri yaşlarla dolmuştu.”

“Başyapıt”la tutkulu bir ilişki kuran bir başka büyük ressam da Picasso’dur. Önce 1927 yılında Ambroise Vollard’ın yayımladığı “şık” bir Gizli Başyapıt baskısını resimlemiş (çok az sayıda basılan ve hemen bir koleksiyon parçası haline gelen bu kitap, bugün Avrupa piyasalarında otuz-kırk bin euro’ya alıcı buluyor), dokuz yıl sonra da bu öykünün geçtiği söylenen evi² kiralayıp yirmi yıla yakın oturmuştur. Gerçi Balzac, öykünün yalnızca baş tarafını Grands Augustins Sokağı’na yerleştirir; evin önündeki tabela da bu yüzden biraz yanıltıcıdır. Balzac için burası, François Porbus’ün evi ve atölyesidir; asıl mekân, yani çılgın Frenhofer’in eviyse Saint-Michel Köprüsü’ne doğru başka bir yerdedir. Bu yanılgıya Frenhofer Olmak’ta Enis Batur da düştü; onu uyardığımda çok geç olmuş, kitap basılmıştı. Şu işe bakın ki, Enis de Balzac’ın Frenhofer için verdiği yaklaşık adrese çok yakın bir yerde –tam aynı yer değilse eğer– altı ay kadar oturdu. Üstelik oturduğu 17. yüzyıl yapısının üst katını, bir süre Matisse’in atölye olarak kullandığı söyleniyordu. Paris böyledir işte; bu büyülü kentte gerçek ve kurgu kişilerle hayaletler, aynı sokaklarda, aynı evlerde dolaşp birbirlerinin düşlerine girerler.

Gizli Başyapıt “mitosu” üstüne kapsamlı bir inceleme³ yayımlayan Amerikalı sanat tarihçisi Dore Ashton, Picasso’nun metnin bütününe okumamış bile olabileceğini ama Frenhofer tipinin, tıpkı Cézanne gibi onu da çok etkilediğini söylüyor. Picasso’nun bu kitap için hazırladığı baskıların dökümü de epeyce ilginç: Ressam ve Modeli başlıklı “metin dışı” on iki asitli baskı (burada Picasso’nun takıntılarından biriyle Balzac’ın metni, sanki karşılıklı birbirlerini aydınlatıyorlar; ama “ressam”, ufak tefek ve yaşlı Frenhofer’den çok, güçlü kuvvetli, saçlı sakallı bir adama, belki de Picasso’ya benziyor; sanki burada da üstü kapalı bir özdeşleşme arayışı var); elliye yakın kübist esinli “metin içi” tahtabaskı ve Frenhofer’in başyapıtını simgeleyen on altı gizemli, soyut, tuhaf çizim. Anlamı belirsiz birtakım yuvarlakları birbirine bağlayan rasgele çizgiler var, bu desenlerde (Frenhofer Olmak’ta hepsini bulabilirsiniz). Rasgele değil elbette; metin katında bir “yapıt” imgesinin, büyük bir ressam tarafından görüntü katına aktarılması çabası bu. Aslında Balzac, öykünün sonuna doğru, gizli başyapıtı iki ressamın gözünden oldukça ayrıntılı bir biçimde betimliyor; anlattığı da, yüz yıl öncesinden, tam bir “soyut” resim. Picasso’nun Ressam ve Modeli dizisindeki baskılarda, ressamla model arasında bu betimi andıran tuvaller görüyoruz. Ama asıl çizimler, betimlenen resme hiç benzemiyor; dahası önümüzde tek değil, on altı “yeniden canlandırma denemesi” var – bu tuhaf biçimler böyle tanımlanabilir mi, bunu da pek kestiremiyorum. Ama öyle ya da böyle, aşkın bir “resimleme” çabası karşısında olduğumuz kesin.

20. yüzyılda bu öyküyle ilgilenmiş, bu konuda denemeler kaleme almış yazarlar arasında Michel Leiris, Hubert Damisch, Michel Serres, Georges Didi-Huberman gibi ünlülerin yer aldığını görüyoruz. Fransız yönetmen Jacques Rivette’in çektiği ve iki farklı biçimde kurguladığı La Belle Noiseuse filminden başta söz etmiştim. Bu filmin, çok heyecan verici bir Gizli Başyapıt uyarlaması olduğunu, Balzac’ın öyküsünü, çağımıza

taşıyarak ve biraz değiştirerek yeniden anlattığını, konuya da yeni estetik ve düşünsel boyutlar getirdiğini eklemeliyim.

Gizli Başyapıt'ta Balzac'ın, çılgın ressam Frenhofer'in ya da François Porbus'ün ağzından dile getirdiği, resim sanatıyla ilgili düşüncelerin bir bölümü, bugün biraz eskimiş bir resim anlayışına götürüyor bizi. Balzac bu metni Delacroix'nın, Corot' nun, Ingres'in çağında kaleme alıyor. Resim tekniğiyle ilgili sözlerinde de, portresini yaptırmak üzere poz verdiği Boulanger'den, şu Osman Hamdi Bey'in de hocası, "Romantik" ressam Boulanger' den ya da epeyce bir süre dostluk ettiği Théophile Gautier ve çevresinden esinlendiği sanılıyor. Örneğin, resimde üçüncü boyut etkisini yaratma ya da çizgi-renk ikilemi üstüne söyledikleri, hep belirli bir çağın ve resim anlayışının sorunları. Araya sıkıştırdığı bir "mesel"le (Mabuse'ün kâğıdı kumaş gibi boyayıp herkesi yanıltması) ta Eski Yunan'dan beri Avrupa sanatına dert olmuş, herkesi yanıltmış, insanların kafasını karıştırmış bir "sözde" soruna değiniyor (meraklı okur, Apelle'nin üzümlerini, Myron' un inek yontusu öyküsünü anımsayacaktır). Bütün bunların günümüz ressamı için artık fazla bir anlamı yok; sanat tarihinde Mısırlı, Japon ya da Bizanslı ressam için olmadığı gibi. Buna karşılık, söz açtığı kimi şeyler, özellikle betimleme, biçim/içerik ilişkisi, sanatta tinselliğin ve düşüncenin payı üstüne gözlemleri, tüm çağlar –ve belki de tüm sanat alanları– için geçerli, derin doğrular, sorular, yanıtlar içeriyor. Sanatsal yaratı ve yaratıcılık üstüne saptamaları, değindiği kimi estetik açmazlar, dile getirdiği kuşkular, evirip çevirdiği "tutku", "kusursuzluk arayışı", "delilik" gibi kavramlar insanı allak bullak eden ışıklar, aydınlıklar –ve tedirgin edici karanlıklar– seriyor önümüze. Frenhofer, ki büyük olasılıkla Cézanne'dan, Picasso'dan önce Balzac'ın ta kendisidir, sözünü ettiği resim sorunlarından çok, tipik bir örneğini oluşturduğu "ölümüne tutkulu" yaratıcı imgesinin doğrudan doğruya varoluş sorunlarına ve felsefe alanına uzanan boyutlarıyla bizi çok derinlerde bir yerimizden yakalıyor. Gizli Başyapıt'ın önemi ve evrenselliği de kuşkusuz buradan geliyor.

Bu olağanüstü metni ilk kez okuyacakları kıskanıyorum!

SAMİH RİFAT
İstanbul, Ekim 2005

1. *Le Chef-d'œuvre inconnu*'nün başlığını dilimize çevirirken neden küçük bir anlam kaymasına başvurduğumu ve *inconnu* sözcüğü karşılığında kullanılagelen (bence biri eski, öbürü kullanışsız) "meçhul" ya da "bilinmeyen" sözcüklerine "gizli"yi neden yeğlediğimi, metni okuduklarında okurlar anlayacak ve beni haklı bulacaklardır umarım. (Ç.N.)
2. Bu inancın neye dayandığı da pek belli değil. Balzac, metinde yapının tam yerini belirtmiyor. Belki bunu başka bir yerde yazmış ya da doğrudan doğruya Paris halkının düş gücü, öyküdeki yapıyla görkemli Brière de Bretteville Konağı'nı özdeşleştirmiş olabilir. Taradığım kaynaklarda bunlarla ilgili bir bilgi bulamadım; ama eninde sonunda öykümüzün uydurma olduğunu ve aslında hiçbir şeyin hiçbir yerde geçmediğini unutmayalım. (Ç.N.)
3. *A Fable of Modern Art*, University of California Press, 1991. (Ç.N.)

I

GILLETTE

1612 yılının sonlarına doğru soğuk bir Aralık sabahı, giysileri epeyce ince görünen genç bir adam, Paris'teki Grands-Augustins Sokağı'nda bir evin kapısı önünde dolaşıyordu. İlk metresinin kapısını –ne denli kolay bir kadın olursa olsun– çalmayı göze alamayan bir sevgilinin kararsızlığıyla uzunca bir süre sokakta yürüdükten sonra, sonunda kapıdan içeri girdi ve François Porbus Usta'nın⁴ evde olup olmadığını sordu. Alçak tavanlı bir salonu süpüren yaşlı bir kadının, “Evet,” demesi üstüne de basamakları yavaş yavaş, kralın kendisini nasıl karşılayacağını kestiremeyen yeni saraylı gibi, her basamakta biraz duralayarak çıktı. Döner merdivenin tepesine vardığında sahanlıkta bir süre bekledi. IV. Henri'nin ressamı –Rubens'i yeğleyen Marie de Médicis'nin⁵ bir kenara ittiği o ressam– büyük olasılıkla içerideki atölyede çalışıyor, delikanlı da atölyenin kapısını süsleyen tuhaf biçimli tokmağı eline almaya bir türlü cesaret edemiyordu. Gençliklerinin ve sanat aşklarının coşkulu günlerinde, üstün yetenekli birinin ya da bir başyapıtın yanına yaklaşmış bütün büyük sanatçıların yüreğini titreten o derin duygu vardı şimdi genç adamın içinde. Tüm insan duygularının başlangıcında bir çiçek vardır; soylu bir heyecandan doğan bir çiçektir bu ve mutluluğun anılarda kaldığı, şöhretin de bir yalandan başka bir şey olmadığını anlaşıldığı günlere dek yavaş yavaş solar. Bu kırılğan heyecanlar arasında da, kendi şöhret ve yıkım yazgısının tadına doyumaz işkencesini çekmeye başlayan genç bir sanatçının taze tutkusu kadar aşka benzeyen hiçbir şey yoktur; baştan başa gözü peklik ve utangaçlıkla, belli belirsiz inançlarla, cesaret kırıcı kesinliklerle doludur bu tutku. Cebi delik ama yetenekli bir delikanlının yüreği, bir ustanın önüne çıktığında küt küt atmıyorsa eğer, gönlünde her zaman eksik bir tel olacak, fırçasının dokunuşu, yapıtının havası, her zaman tanımını zor bir duygudan, bir tür şiirsel dışavurumdan yoksun kalacaktır. Kendi kendine şişinen, geleceğe biraz erken inanmış bir-iki yaygaracıyı da yalnız aptallar adam yerine koyar. Bu açıdan genç adam gerçekten nitelikli biri gibi görünüyordu; yeteneği, bu ilk çekingenlikle, bu tanımlanması zor utangaçlıkla ölçeksek eğer. Geleceği parlak insanlar, işlerini yaparken bu utanma duygusundan kurtulmayı bilirler; tıpkı cilve yapmaya başladıklarında çekingenliklerini yitiren güzel kadınlar gibi. Başarı alışkanlığı kuşkuyu azaltır; utangaçlıksa bir kuşkudan başka bir şey değildir belki.

Sefaletten kolu kanadı kırık, kendi pervasızlığına kendi de şaşan zavallı genç, yazgının önüne çıkardığı olağanüstü bir rastlantı olmasaydı, IV. Henri'nin hayranlık verici bir portresini borçlu olduğumuz ressamın evine giremeyecekti besbelli. O sırada merdivenlerden yaşlı bir adam çıktı. Tuhaf giysileri, gösterişli dantel yakalı, yürüyüşündeki güvenli hava, bu gelenin ressamın koruyucusu ya da dostu olduğunu düşündürdü genç adama; sahanlıkta geri çekilerek yol verdi ve ona dikkatle baktı; yaşlı adamda bir sanatçının sevimli, babacan tavırlarını ya da sanat meraklısı insanların yardımseverliğini görmeyi umuyordu; ne var ki, şeytansı denebilecek, özellikle de o

sanatçıların iştahını kabartan türden, tanımlanması zor bir şeyler vardı bu yüzde. Kel bir alın düşünün; Rabelais ya da Sokrates’inki gibi ucu kalkık, küçük, ezik bir burnun üstüne inen şişkin, kabartılı bir alın; kırış kırış, her an sırtır gibi duran bir ağız; ucu gururla kalkık, kısa bir çene ve kır düşmüş, sivri bir sakal. Deniz yeşili gözleri yaşlılık yüzünden biraz donuklaşmıştı ama, gözbebeklerini çevreleyen sedefimsi beyazın yarattığı sert etki sayesinde, kızgınlık ya da heyecan anlarında insanı mıknatıs gibi çeken bakışlar fırlatabiliyordu bu gözler. Yüzü, bir yandan yaşın verdiği yorgunlukla, bir yandan da hem ruhu, hem bedeni kemiren türden düşüncelerle aşırı derecede yıpranmıştı. Gözlerin çevresinde hiç kirpik yoktu; çıkıntılı göz kemerlerinin üstünde de ancak bir-iki kaş izi görülebiliyordu. Bu başı alıp cılız ve güçsüz bir beden üstüne yerleştirin; balık kepçesi gibi ince ince işlenmiş, göz alıcı beyazlıkta bir dantelle çepeçevre sarın, yaşlı adamın siyah ceketinin üstünden ağır bir de altın zincir sallandırın; sahanlıktaki soluk ışıktaki daha da masalsı bir renge bürünen bu adamın yaklaşık bir görüntüsünü elde etmiş olursunuz böylece. Rembrandt’ın bir tuvali, çerçevesinden çıkmış, kendine özgü o karanlık atmosfer içinde sessizce yürüyordu sanki. İhtiyar, genç adama keskin bir bakış fırlattı, kapıya üç kez vurdu ve gelip açan, kırk yaşlarında, hastalıklı görünümlü bir adama, “Günaydın Usta!” dedi.

Porbus saygıyla eğildi, ihtiyarın yanında getirdiğini düşünerek genç adamı da içeri aldı ve onunla pek ilgilenmedi; acemi gençse yaşamında ilk kez bir atölye –sanatın kimi maddesel yanlarını, yöntemlerini açığa vuran bir atölye– gören, doğuştan ressam birinin büyülenmişliği içinde öylece kalakaldı. Porbus Usta’nın atölyesi, tavanda açılmış bir camekânla aydınlanıyordu. Şövaleye yaslanmış ve üstüne ancak dört-beş beyaz çizgi çekilmiş bir tuvalin tepesinde yoğunlaşan ışık, geniş odanın köşelerindeki derin karanlıklara ulaşamıyordu ama, yolunu şaşırmış bir-iki yansıma, duvara asılmış bir Alman süvari zırhının karnındaki gümüş pullarda odanın kızıl gölgeleri içinde parıldayan ışıklar yakıyor, tuhaf tabak çanaklarla dolu eski bir büfenin oymalı ve cilalı tepe silmesinde apansız bir ışık yarığı açıyor ya da resmi yapılmak üzere bir yana atılmış, geniş kat yerleri kıvrımlı, eski, ağır ve sırmalı bir-iki perdenin kalın örgüsünde ısıltılı noktalar oluşturunuyordu. Sehpaların, konsolların üstünde kasları ve sınırları gösteren alçı yontular, yüzyılların sevdalı öpücükleriyle cilalanmış antik tanrıça gövdeleri ya da parçaları seçiliyordu. Kurşunkalem, sanguine⁶ ya da kamışkalemle yapılmış sayısız taslak, yerden tavanlara kadar duvarları kaplıyordu. Boya kutuları, yağ ya da nefis şişeleri ve devrilmiş tabureler yüzünden, yüksek camekândan süzülen gün ışığının Porbus’ün soluk yüzüyle tuhaf adamın fildişi rengi kafatası üstüne yarattığı ışıklı haleye ancak çok dar bir yoldan ulaşılabilirdi. Genç adamın dikkatini özellikle bir tablo, şu kargaşa ve devrimler döneminde daha şimdiden ünlenen ve kötü günlerde bizim adımıza kutsal ateşi koruyan birkaç inatçının zaman zaman ziyaret ettiği bir tablo çekti az sonra. Bu güzel resim, kendisini karşıya geçirecek kayığın parasını vermeye hazırlanan Mısırlı Meryem’i canlandırıyor. Bu başyapıt Marie de Médicis için yapılmıştı ve sefaletle düştüğünde onun tarafından satılmıştı.

Yaşlı adam, “Şu senin azize hoşuma gidiyor,” dedi Porbus’e; “onun için sana kraliçenin ödediğinden on altın daha fazla verirdim. Ama o şeytanla aşık atmak istemem.”

“İyi mi buluyorsunuz resmi?”

“Hımm?” dedi yaşlı adam. “İyi mi?.. Hem evet, hem hayır. Senin kadıncağız fena kotarılmamış ama yaşamıyor. Sizler bir suratı doğru düzgün çizip her şeyi anatomi kurallarına göre yerleştirdiğinizde işiniz bitti sanıyorsunuz. Sonra bu çizgileri, daha önce paletinizde hazırladığınız bir ten rengiyle dolduruyor, bu arada bir yanın ötekinden daha koyu olmasına özen gösteriyorsunuz; bir yandan da masanın üstünde duran çıplak bir kadına zaman zaman baktığınız için doğayı kopyaladığınızı sanıyor, kendinizi ressam sayıyor ve Tanrı’nın gizini çaldığınızı düşünüyorsunuz!.. Hıh! Büyük şair olmak için dilbilgisini iyi bilmek ve dil yanlış yapmamak yetmez! Şu azizene bir bak Porbus! İlk bakışta harika görünüyor ama ikinci kez göz attığında tuvalin zeminine yapışık olduğunu ve çevresinden dönülemeyeceğini fark ediyorsun. Tek yüzü olan bir silüet bu; kesilip yapıştırılmış bir görünüm, ne dönebilecek ne de duruşunu değiştirebilecek bir imge. Şu koluyla tablo alanı arasında havanın varlığını hissedemiyorum: oylum ve derinlik eksik; buna karşılık perspektifte her şey yerli yerinde ve havanın derece derece koyulaşması çok iyi gözlenmiş. Yine de, bunca övülesi çabaya karşın bu güzel bedenin, yaşamın ılık soluğuyla canlandığını sanmıyorum. Elimi şu yuvarlak ve diri göğüse götürsem, bana mermer gibi soğuk gelecek sanki! Hayır dostum, bu fildişi tenin altında kan akıyor; varoluş o kızıl çiyiyle, şakakların ve göğsün amberimsi saydamlığı altında birbirine karışan damar ağlarını ve lifleri doldurmuyor. Şu nokta ürperiyor ama şurası kıpırdamıyor; yaşamla ölüm her ayrıntıda savaşıyor: Şurada bir kadın var, şurada bir yontu, az ötede bir ceset. Senin yaratın tamamlanmamış. Sevgili yapıtına ruhunun ancak bir parçasını üfleyebilmişsin. Prometheus’un meşalesi ellerinde birkaç kez sönmüş ve tanrısal ateş, tablonun çoğu yerine değmemiş.”

Porbus saygıyla, “Peki neden, sevgili ustam?” dedi yaşlı adama. Genç adamın içindense onu dövme arzusu kabarıyor ve bu duyguyu güçlkle bastırıyordu.

“Şimdi bak!” dedi ufak tefek ihtiyar. “İki yöntem arasında kararsız kalmışsın: desenle renk arasında, eski Alman ustaların kılı kırk yaran sabrı ve katı kesinliğiyle İtalyan ressamların göz alıcı coşkusu ve mutluluk verici bolluğu arasında... Aynı anda hem Hans Holbein’a, hem Tiziano’ya, hem Albrecht Dürer’e, hem Paolo Veronese’ye öykünmüşsün. Kuşkusuz olağanüstü bir şeye göz dikmişsin! Ama sonuçta ne olmuş? Ne kuruluşun o sert etkileyiciliği geçmiş eline, ne de ‘açık-koyu’ nun düş kırıcı büyüler. Şurada Tiziano’nun zengin ve sarışın rengi, tıpkı zayıf bir kalıbı kıran erimiş tunç gibi, onu içine döktüğün ince Dürer çizgisini patlatmış. Başka yerde çizgiler dayanmış ve Venedik paletinin olağanüstü taşkınlığına karşı koymayı başarmışlar. Figürü ne kusursuz biçimde çizmiş, ne de kusursuz biçimde boyamışsın; bu kararsızlığın izleri her yerde görülüyor. Bu iki rakip tarzı aynı üstün yeteneğin potasında eritmek için gerekli gücü kendinde görmediysen, yaşam koşullarından birinin simgesi olan o birliği elde etmek için, açıkça ikisinden birini seçmek gerekirdi. Yalnızca ortalarda gerçeksın; çevre çizgilerin yanlış, birbirini sarmalamıyor ve arkalarında herhangi bir şeyin varlığını belli etmiyorlar. Şurada gerçek var,” dedi yaşlı adam azizenin gerdanını göstererek. Sonra da tablonun üstünde omzun bittiği noktayı işaret ederek, “Ve şurada,” diye devam etti. “Ama şurada,” dedi göğsün ortalarına gelerek, “her şey yanlış. Çözümlemeye kalkıp da seni üzmeylem şimdi.”

Yaşlı adam bir tabureye oturdu, başını elleri arasına aldı ve sustu.

“Ustam,” dedi Porbus ona, “aslında çıplak modelde bu göğsü çok iyi incelemiştim.

Ama ne yazık ki doğada gerçek gibi duran kimi görsel etkiler, resimde inandırıcı olmayabiliyor.”

Yaşlı adam bir zorbanın sert el hareketiyle onun sözünü kesip, “Sanatın görevi, doğayı kopyalamak değil, dışavurmaktır!” dedi heyecanla. “Sen sıradan bir kopyacı değil, bir ozansın! Öyle olmasaydı, bir kadının kalıbını alan yontucunun bütün işi bitmiş olurdu. İyi öyleyse! Metresinin elinin kalıbını alıp önüne koymayı bir dene bakalım! Aslına hiç benzemeyen korkunç bir ceset göreceksin önünde ve gidip, onu birebir kopya etmeyen ama devinimini ve canlılığını betimleyen adamın yontu kalemmini eline almak zorunda kalacaksın. Bizim işimiz, nesnelerin ve varlıkların düşüncesini, ruhunu, çehresini ele geçirmektir. Görsel etkiler! Görsel etkiler!.. Yaşamın geçici arızalarıdır onlar, kendisi değildir. Bir el, mademki bu örneği verdim, yalnızca bir bedene bağlanmaz; yakalamamız ve aktarmamız gereken bir düşünceyi sürdürür ve dışavurur. Ne ressam, ne ozan, ne de yontucu, görsel etkiyi nedeninden ayırmamalıdır; baş edilmez biçimde birbirinin içindedir onlar. Gerçek savaş oradadır! Birçok ressam, sanatın bu izleğini bilmeden, içgüdüleriyle zafere ulaşır. Siz bir kadın çiziyorsunuz ama onu görmüyorsunuz! Doğanın gizli bileşimi böyle zorlanamaz. Eliniz, siz düşünmeden, öğretmeninizin yanında kopyaladığı modeli yineliyor. Bu yüzden de biçimin yakınına yeterince sokulmuyorsunuz; sapmalarında ve kaçışlarında yeterince aşkla kovalamıyorsunuz onu. Güzellik şakaya gelmez, zor bir şeydir, kendini kolay ele vermez; uygun zamanını beklemek gerekir, teslim olmaya zorlamak için sıkıştırmak, sıkıca sarılmak gerekir. Biçim, masaldaki Proteus’dan⁷ çok daha ele geçmez ve değişken bir Proteus’dur; ancak uzun kavgalar sonucunda gerçek yüzüyle görünmeye zorlayabilirsiniz onu. Sizlerse, önünüze çıkardığı ilk görünümle yetiniyorsunuz; ya da bilemedin ikincisiyle, üçüncüsüyle... Ama yenilmez savaşçılar böyle yapmaz! Sırtı yere gelmemiş ressamlar, bu kaçamak yollara sapmazlar; doğayı çırpıplak ve kendi gerçek ruhu içinde görünmeye zorlayana dek direnirler. Raffaello böyle yapmıştır” –yaşlı adam böyle derken bu sanat sultanına duyduğu saygıyı belirtmek ister gibi siyah kadife başlığını çıkardı–; “onun büyük üstünlüğü de, sanki Biçim’i kırmak isteyen o iç duygusundan gelir. Biz insanlarda Biçim neyse, onun çizdiği yüzlerde de odur; düşüncelerimizi, duygularımızı birbirimize aktarmak için bir araçtır, uçsuz bucaksız bir şiiirdir. Her yüz bir dünyadır; resmini yaptığı kişi ressama yüce bir hayal biçiminde, ışıktan renkler içinde görünmüş, tanrısal bir parmak onu fazlalıklarından soyarken, bir yaşamın tüm geçmişi içinden fışkıran dışavurum pınarlarını da göstermiştir. Siz kadınlarınızı güzel bir tenle giydiriyor, dökümlü kumaşlara benzer güzel saçlarla süslüyorsunuz ama dinginliği ya da tutkuyu doğuran ve özel belirtileriyle bizi etkileyen kandan eser yok resminizde! Senin çizdiğin azize, esmer bir kadın; ama şurası, zavallı dostum Porbus, ancak bir sarışının bedeninde olabilir!..

Bu yüzden de sizin elinizden çıkan yüzler, renklendirilmiş soluk hayaletlerden başka bir şey değil ama siz, gözlerimiz önünde gezdirip resim ve sanat diyorsunuz onlara. Bir evden çok bir kadına benzeyen bir şey yaptınız diye amacınıza ulaştığınızı sanıyor, ilk ressamlar gibi resminizin yanına *currus venustus*⁸ ya da *pulcher homo*⁹ yazmak zorunda kalmadığınızı için olağanüstü sanatçılar olduğunuzu düşünüyorsunuz. Güldürmeyin beni, sevgili dostlarım, daha çok yolunuz var! Amaca ulaşmadan önce daha nice kalem tüketmeniz, nice bez boyamanız gerek! Kuşkusuz bir kadın başını böyle kaldırır, eteğini

böyle tutar, gözleri böyle gevşer ve bu uysal, tatlı hava içinde böyle eriyip gider, kirpiklerin titrek gölgesi, yanaklar üstünde böyle uçuşur. Hem böyledir, hem böyle değil. Ne eksik peki? Küçücük bir şey, bir zerrecik ama bu zerrecik her şeydir. Resminizde yaşamın görüntüsü var; ama ondan taşan şeyi, zarfın üstünde uçuşan o bulutsu, o ne idüğü belirsiz, belki ruhun ta kendisi olan şeyi dışavuramıyorsunuz; Tiziano'nun ve Raffaello'nun yakaladığı o yaşam çiçeğini tutamamışsınız. Vardığınız bu uç noktadan yola çıkarak çok iyi resimler yapılabilir belki; ama çabuk yoruluyorsunuz. Sıradan biri buna hayran olur; ama gerçekten bilen kişi, gülüp geçer. Ah Mabuse!¹⁰ Ah, ustam benim!" diye ekledi tuhaf ihtiyar. "Meğer sen bir hırsızmışsın, yaşamı da yanında alıp götürmüşsün!.."

Sonra kaldığı yerden sözünü sürdürdü:

"Yine de bu tuval, şu Rubens soytarısının yaptığı resimlerden, o Flaman kadınlarının dağlar gibi yığılmış, üstlerine kırmızı boya gezdirilmiş etlerinden, o kızıl saç sağanaklarından, o renk patırtısından daha iyi. En azından burada renk, duygu ve çizgi var; Sanat'ın bu üç temel bileşkesi var."

"Sen ne diyorsun be adam, bu azize olağanüstü!" diye bağırdı daldığı derin düşlerden sıyrılan genç adam. "Şu iki figürde, azizeyle kayıkçıda sezilen arayışlar, İtalyan ressamların kıyısından geçemeyeceği bir incelikte. Şu kayıkçının kararsızlığını yaratacak tek İtalyan bilmiyorum ben."

Porbus, yaşlı adama, "Bu ufaklık sizinle mi?" diye sordu.

Delikanlı kızardı:

"Pervasızlığımı bağışlayın usta! Adı sanı belirsiz biriyim ben, içimden geldiği gibi bir şeyleri boyar dururum. Her türlü bilginin kaynağı olan bu kente de yeni geldim."

"Öyleyse iş başına!" dedi Porbus ve ona bir sayfa kâğıtla bir kırmızı kalem uzattı.

Yabancı, Meryem'in çizgilerini kâğıda hemen aktarıverdi.

"Aferin!" dedi yaşlı adam. "Adınız ne sizin?"

Genç adam, kâğıdın altına Nicolas Poussin¹¹ yazdı.

Az önce delice sözler eden tuhaf adam, "Yeni başlayan biri için hiç fena değil," dedi. "Görüyorum ki, senin önünde resim konuşulabilir. Porbus' ün azizesini beğendiğin için seni kınamıyorum. O herkes için bir başyapıt ve kusurlarını ancak sanatın en derin sırlarına ermiş kişiler anlayabilir. Ama mademki ders almayı hak eden ve söyleneni anlayabilecek birisin, bu yapıtı tamamlamak için ne kadar az şey gerektiğini sana göstereceğim. Şimdi göz kulak kesil; böyle bir ders alma olanağı bir daha önüne hiç çıkmayabilir. Paletin nerede Porbus?"

Porbus gidip palet ve fırça getirdi. Ufak tefek ihtiyar, hızla kıvrılıp bükülerek kollarını sıvadı, Porbus'ün uzattığı, üstüne renkler sürülmüş alacalı paletin deliğine başparmağını geçirdi; her boyuttan bir demet fırçayı elinden koparırcasına aldı. Sivri sakalı, bir sevda hayalinin kaşıntılarını dışavuran ürkütücü zorlanma belirtileriyle sarsılmaya başlamıştı. Fırçasını boyaya banarken bir yandan da dişlerinin arasından homurdanıyordu:

"Bu boyaları da, onları yapanı da pencereden aşağı atmalı. İnsanı isyan ettirecek kadar çiğ ve sahte bu renkler. Nasıl resim yapılır bunlarla?.."

Sonra fırçasını hummalı bir canlılıkla değişik boya yığınlarına daldırıyor, zaman zaman bütün bir renk dizisini, Paskalya yortusunun "O Filii" ilahisinde orgunun klavyesini bir

baştan bir başa geçen kilise orgcusundan daha hızlı kat ediyordu.

Porbus ve Poussin, tuvalin iki yanında durmuş, kendilerinden geçmiş gibi onu seyrediyorlardı.

“Gördün mü genç adam,” dedi ihtiyar ona dönmeden, “şu zavallı azizenin başının çevresinde hava, nasıl bir-iki dokunmayla ve hafif mavimsi bir cilayla hareket etmeye başladı; o ağır atmosfer içinde kapana kısılmış, boğuluyordu besbelli! Bak, şu kumaşlar nasıl uçuşuyor şimdi ve onları esintinin havalandığı nasıl da belli oluyor. Daha önce, kolalanmış, sağı solu iğnelerle tutturulmuş bir beze benziyordu. Dikkat et bak, göğüse yerleştirdiğim atlas parıltısı, bir genç kız teninin yumuşacık tombulluğunu nasıl duyuruyor ve kızıl kahverengiyle yanık toprak karışımı, şu büyük gölgenin külrengi soğukluğunu nasıl da ısıtıyor: az önce, akacağına donup kalmıştı orada kan. Delikanlı, delikanlı!.. Sana bu gösterdiğimi hiçbir öğretmenden öğrenemezsin. Yalnızca Mabuse resimlere can vermeyi bilirdi. Mabuse’ün tek öğrencisi bendim. Benim öğrencim olmadı ve artık yaşlandım! Ama sen, bu azıcık gösterdiğimden gerisini çıkartacak kadar akıllısın.”

Konuşurken resmin her köşesine dokunuyordu tuhaf ihtiyar: Fırçasını kimi yere iki, kimi yere yalnızca bir kez değdiriyor ama bu dokunmalar tamı tamamına yerini buluyor ve sanki yeni, ışıklar içinde bir tablo çıkıyordu ortaya. Öyle tutkulu bir coşkuyla çalışıyordu ki, az sonra saçsız alnında ter taneleri belirdi. Hareketleri öylesine sabırsız, öylesine kesik kesik ve o denli çabuktu ki, bu tuhaf adamın bedenine bir şeytan girmiş gibi geliyordu genç Poussin’e ve sanki bir masaldaymışçasına, zorla adamın ellerini kullanıyordu. Gözlerin olağanüstü parlaklığına, bir iç direnç belirtisine benzeyen eğilip bükülmelere bakılırsa, delikanlının genç imgeleminden doğan bu düşünce bal gibi doğru görülebilirdi.

“Paf, paf, paf!..” diye söylenerek işini sürdürüyordu ihtiyar. “Bak genç adam, nasıl tereyağı sürülür en üste! Gelin benim küçücük fırça vuruşlarım, şu buz gibi rengi kızılaştırın! Haydi, pon, pon, pon!..”

Böyle derken, az önce bir yaşam eksikliği gördüğü yerleri ısıtıyor, bir-iki renk tabakasıyla karakter farklarını yok ediyor, ateşli bir Mısırlı kadın için gerekli renk birliğini yeniden kuruyordu.

“Görüyor musun küçüğüm,” dedi, “asıl önemli olan son fırça vuruşudur. Porbus yüz fırça vurmuş, ben bir vuruyorum. Ama alttakiler kimsenin umurunda olmaz. Bunu iyi bil!”

Sonunda şeytan durdu, hayranlıktan dilleri tutulmuş Porbus’le Poussin’e döndü ve şöyle dedi:

“Daha benim Kavgacı Güzel ayarında değil ama insan böyle bir yapıtın altına imzasını rahatça atabilir.”

Bir ayna alıp resme bir de onunla baktıktan sonra, “Evet, ben bu resme imzamı atabilirdim,” dedi. “Ama haydi şimdi yemek yiyelim. İkiniz de benim eve gelin. İslı jambonum ve iyi cins şarabım var. Zaman kötü ama olsun, biz yine resimden söz ederiz! Bu iş bizden sorulur!”

Sonra Nicolas Poussin’in omzuna vurarak, “İşte bileği kırık bir delikanlı,” diye ekledi. Normandiyalı’nın delik deşik kazağını fark edince de kemerinden bir deri kese çıkardı, karıştırdı, içinden iki ekü aldı ve ona gösterdi:

“Desenini satın alıyorum.”

Poussin'in irkildiğini ve utançtan kızardığını gören Porbus – bu genç çömezde yoksulluğun gururu vardı çünkü.

“Al,” dedi. “Haydi al! Onun dağarcığında iki krala yetecek kurtulmalık parası vardır.”

Üçü birlikte atölyeden aşağıya indiler, sanat üstüne konuşa konuşa Saint-Michel Köprüsü yakınındaki güzel bir ahşap eve dek yürüdüler; evin süslemeleri, kapı tokmağı, pencere çerçeveleri ve dallı yapraklı bezemeleri Poussin'i hayran bıraktı. Ve geleceği parlak ressamımız kendini ansızın basık tavanlı bir salonda, gürül gürül yanan bir ateşin ve üstü iştah açıcı yemeklerle dolu bir masanın önünde buldu. İşin asıl mutluluk verici yanı, bu yemeği iyi yürekli ve babacan iki büyük sanatçıyla yiyecek olmasıydı.

Onun bir tablo önünde şaşkın kalakaldığı gören Porbus, “Genç adam,” dedi, “o tabloya fazla bakmayın, umutsuzluğa kapılırsınız.”

Alacaklıları tarafından uzun süre hapiste tutulan Mabuse'un zindandan kurtulmak için yaptığı Adem'di bu. Bu resimde öyle bir gerçeklik gücü vardı ki, Nicolas Poussin o andan sonra yaşlı adamın az önce söylediği ve pek iyi anlamadığı sözlerin asıl anlamını kavramaya başladı. İhtiyar, tabloya hoşnut bir edayla bakıyordu ama bakışlarında bir heyecan belirtisi yoktu. “Daha iyisini yaptım,” der gibiydi sanki.

“Bunda yaşam var,” dedi. “Zavallı ustam, bu resimde kendini aşmış; ama tuvalin zemininde biraz daha gerçekliğe gereksinim var. Adam düpedüz canlı, ayağa kalkıyor ve sanki bize doğru yürüyecek. Ama bizim soluduğumuz, gördüğümüz, duyumsadığımız hava, gök ve rüzgâr yok resimde. Bir de sadece bir adam var. Oysa Tanrı'nın ellerinden henüz çıkmış tek adamda, tanrısal bir şeyler olması gerekirdi ki, bu da eksik. Sarhoş olmadığı zamanlar Mabuse de üzülererek söylerdi bunu.”

Poussin kaygılı bir merakla bir yaşlı adama, bir Porbus'e bakıyordu. Ev sahibinin adını sormak amacıyla Porbus'e yaklaştı; ama ressam, gizemli bir edayla parmağını dudaklarına götürünce ağzını açmadı. Delikanlı çok meraklanmıştı ve konuşulan şeylerden, er geç ev sahibinin adını çıkarabileceğini umuyordu; Porbus'ün gösterdiği saygıdan ve bu salona yığılmış olağanüstü güzel şeylerden, yaşlı adamın zenginliği ve yeteneği yeterince anlaşılıyordu.

Sonra koyu meşe duvar kaplamasının üstünde bir kadın portresi gördü, Poussin, “Ne güzel bir Giorgione!” diye haykırdı.

“Hayır,” dedi yaşlı adam, “o gördüğünüz, ilk karalamalarımın biridir!”

“Öyle mi! Demek ki ben resim tanrısının evindeyim,” dedi Poussin safça.

İhtiyar, bu övgüyü duya duya alışmış bir adam edasıyla gülümsedi.

“Frenhofer Usta!” dedi Porbus. “Benim için şu güzel Ren şarabınızdan biraz getirtmez misiniz?”

“İki şişe,” yanıtını verdi yaşlı adam. “Biri, bu sabah senin o güzel günahkârına bakarken duyduğum haz için, ikincisi de bir dostluk armağanı olsun diye!”

“Ah, hâlâ hasta olmasaydım,” diye devam etti Porbus, “ve şu sizin Kavgacı Güzel'i görmeme izin verseydiniz, ben de insanları doğal boylarında gösteren, yüksek, geniş ve derin bir resim yapmak isterdim.”

“Yapıtımı göstermek mi?” dedi ansızın heyecanlanan ihtiyar. “Hayır, onu daha geliştirmem gerekiyor; henüz kusursuz değil! Dün akşama doğru, bitirdiğimi sandım. Gözleri nemli gibi geldi bana; sanki teni kıpır kıpırdı. Saç örgüleri sallanıyor, bedeni soluk

alıp veriyordu! Düz bir tuval üstünde doğanın yuvarlaklığını, kabartısını gerçekleştirmenin yöntemini bulmuştum; ama bu sabah, gün ışığında yanıldığımı anladım. Ah, bu şanlı sonuca ulaşmak için neler yapmadım ben! Rengin büyük ustalarını derinden derine inceledim, Tiziano'nun, o renk sultanının tablolarını tabaka tabaka kaldırıp çözümledim; tıpkı o büyük ressam gibi, figürümü açık renk bir zemin üstünde yumuşak ve doygun bir boyayla biçimlendirdim – çünkü gölge bir rastlantıdan başka bir şey değildir, bunu aklında tut küçüğüm! Sonra resmimi yeniden ele aldım; yarım tonlar ve saydamlığını gitgide azalttığım cila tabakalarıyla, en ayrıntılı siyahlara dek bütün güçlü gölgeleri gösterdim; çünkü sıradan ressamların gölgeleri, aydınlık renklerinden farklı bir türden olur: Ahşaptır, tunçtur, gölgede bir tenden başka istediğiniz her şeydir. Figürleri yer değiştirecek olsa, gölgede kalan yerlerin temizlenmeyeceği, ışıklı hale gelmeyeceği hissedilir. En ünlüler arasından birçoklarının düştüğü bu hatadan kaçındım ve benim resimlerimde beyazlık, en koyu gölgenin yoğunluğu altından bile seçilir. Çizgilerini yeterince pürüzsüz çektiklerinde doğru dürüst desen çizdiklerini sanan o bilgisizler ordusu gibi yaparak figürlerimin dış çizgilerini kuru kuruya belirtmedim ve her şeyi en ince anatomik ayrıntılarıyla göstermeye yeltenmedim. Çünkü insan bedeni çizgilerle bitmez. Bu noktada yontucular gerçeğe bizden daha çok yaklaşırlar. Doğa, birbirinin içine giren yuvarlaklıklardan oluşur. Sözcüğün gerçek anlamıyla desen yoktur! Gülmeyin genç adam. Bu söz size ne kadar tuhaf gelirse gelsin, günün birinde nedenlerini kavrarsınız. Çizgi, ışığın nesneler üstündeki etkisini vermek için insanoğlunun bulduğu bir yöntemdir; ama doğada çizgi yoktur, orada her şey doludur. Nesnelerin kabartısını ortaya çıkartırken desen çizeriz biz, yani nesneleri bulundukları ortamdan ayırırız; bedene görüntüsünü, yalnızca gün ışığının dağılımı verir. Bu yüzden çizgilerin kesinleşmesini istemedim; çevre çizgileri üstüne bir sarışın ve sıcak ara tonlar bulutu yaydım; öyle ki, çevre çizgilerinin zeminle buluştuğu kesin noktayı parmakla göstermek olanaksız hale geldi. Böyle bir çalışma, yakından bakıldığında pamuksu, kesinlikten uzak bir görünüm sergiler ama iki adım geri çekilindiğinde her şey durulur, güçlenir, birbirinden ayrılır. Beden dönmeye, biçimleri öne çıkmaya başlar; çevresindeki hava akımı duyumsanır. Ne var ki, daha hoşnut değilim, kuşkularım var. Belki de tek bir çizgi bile çizmemek ve bir figüre ortasından başlayıp önce en aydınlık çıkıntıları ele almak, sonra da en koyu yerlere geçmek en doğrusu. Evrenin tanrısal ressamı güneş de böyle yapmaz mı? Ah! Doğa! Doğa! Kaçmaya kalkıştığında kim yakalayabilmiştir seni! Bakın, fazla bilgi de, tıpkı bilgisizlik gibi, gelip bir olumsuzluğa dayanıyor. Yapıtımdan kuşku duyuyorum!”

Yaşlı adam bir an durdu, sonra devam etti:

“On yıldır çalışıyorum, genç adam. Ama iş doğayla savaşmaya gelince, nedir ki on küçük yıl! Pygmalion Efendi¹² o yürüyen heykeli ne kadar zamanda yapmış biliyor muyuz!”

Yaşlı adam derin düşlere daldı; gözleri tek bir noktaya bakıyor ve bilinçsizce bıçağıyla oynuyordu.

“İşte şimdi de ciniyle konuşmaya daldı,” dedi Porbus, alçak sesle.

Bu sözcüğü duyduğunda Nicolas Poussin, açıklanması olanaksız bir sanatçı merakına kapıldığını duyumsadı. Bu beyaz gözlü, dikkatli ve sanki aptal bakışlı ihtiyar, insanüstü bir yaratık, bilinmedik bir evrende yaşayan bir masal cini gibi göründü gözüne. Ruhunda

bin bir bulanık düşünce uyandırıyor bu adam. Sürgündeki birine yurdunu anımsatan ezginin yarattığı heyecanı tanımlamak nasıl olanaksızsa, bu türden bir tinsel büyülenme olgusunu tanımlamak da olanaksızdır. Bu yaşlı adamın, sanatın en güzel girişimlerini hafife alır görünmesi, zenginliği, hali tavrı, Porbus'un ona gösterdiği derin saygı, bunca zaman gizli tutulmuş o yapıt, sabrın ve besbelli üstün bir yeteneğin ürünü o yapıt –genç Poussin'in onca içtenlikle hayran olduğu, Mabuse'un Adem'i yanında bile güzelliğinden hiçbir şey yitirmeyen o Meryem başı, bir sanat sultanının ustalığına tanıklık ediyordu– bütün bunlar, bu yaşlı adamda insan doğasının ötesine geçiyordu sanki. Bu doğaüstü varlığı gördüğünde Nicolas Poussin'in zengin düş gücünün açıkça algılayıp kavrayabildiği tek şey, sanatçı doğasının, sanatçı yaradılışının eksiksiz bir imgesi oldu. Eline verilen sayısız gücü, çoğu zaman kötüye kullanır bu deli yaradılış; soğuk aklı, kentsoyluları ve giderek bir-iki meraklıyı, bin bir taşlı yoldan geçirip onlar için hiçbir şey bulunmayan bir yere getirir; oysa kendisi, delice hayaller peşinde koşan o beyaz kanatlı kız, orada destanlar, şatolar, sanat yapıtları görmektedir. Alaycı ve iyi, doğurgan ve yoksuldur!.. Böylece heyecanlı Poussin için de bu yaşlı adam, birdenbire değişerek gizleri, taşkınlıkları ve düşleriyle Sanat'ın ta kendisi oluvermişti.

“Evet, sevgili Porbus,” diye yeniden konuşmaya başladı Frenhofer, “bugüne dek şöyle her şeyiyle eksiksiz bir kadına da rastlamadım; bedeninin çizgileri kusursuz güzellikte, teninin ışıltısı...”

Sonra tümcesini yarıda bırakarak, “Peki,” dedi, “nerededir şu eskilerin bulunmaz Venüs'ü; o hep aradığımız ve orada burada yalnızca parçalarına rastladığımız o güzelliğin canlısı nerede bulunur? O tanrısal, eksiksiz yarattığı, kısacası o ülküyü bir an olsun görebilmek için tüm servetimi verirdim ben!.. Gökte yeni doğmuş bebelerin katında da olsa alıp gelirdim onu; Orpheus gibi ta cehenneme inerdim onu yaşama döndürmek için.”

“Buradan gidebiliriz artık,” dedi Porbus Poussin'e, “artık ne görüyor ne de duyuyor bizi!”

Hayran genç adam, “Atölyesine gidelim,” diye yanıtladı onu.

“Yaşlı tilki bunun önlemini almıştır. Hazinelerini saklamayı iyi bilir ve biz oraya giremeyiz. Bu gizemi deşmek için sizin aklınıza gelmesini beklemediğimi tahmin edersiniz!”

“Gerçekten bir gizem mi var bu işte?”

“Evet,” yanıtını verdi Porbus. “Yaşlı Frenhofer, Mabuse'un yetiştirmek istediği tek öğrenciydi. Onun dostu, kurtarıcısı, neredeyse babası haline gelen Frenhofer de bunun karşılığında hazinelerinin büyük bölümünü Mabuse'un tutkularının, heveslerinin yerine getirilmesine harcadı. Mabuse kabartının gizini, figürlere o olağanüstü canlılığı, doğallığı verme yöntemini öğretti ona; o bir türlü ele geçiremediğimiz şeyi öyle iyi biliyordu ki!.. V. Karl'ın kente girdiği gün, giyeceği çiçekli Şam kumaşını satın parasıyla içki içtikten sonra kalkmış, efendisine Şam kumaş gibi boyanmış kâğıttan bir giysiyle eşlik etmiş. Mabuse'un sırtındaki kumaşın parıltısıyla gözleri kamaşan imparator da yaşlı sarhoşun koruyucusuna övgülerini iletme isteyince aldatmaca ortaya çıkıvermiş. Frenhofer, sanatımıza tutkuyla bağlı, başka ressamlardan daha yükseği ve uzağı gören bir adamdır. Renkler üstüne, çizginin salt gerçekliği üstüne çok derinlemesine düşünmüştür. Ama araştırmalarını derinleştirdikçe, araştırdığı şeylerin kendilerinden de kuşkuya düşmüştür. Umutsuzluk

anlarında, desenin var olmadığını ve çizgilerle ancak geometrik biçimlerin gösterilebileceğini ileri sürer ki bu, gerçeğin ötesine geçmek olur; çünkü çizgiyle ve gerçek bir renk olmayan siyah boyayla bir figür yapılabilir; bu da sanatımızın, tıpkı doğa gibi, sonsuz sayıda bileşkeden oluştuğunu kanıtlar: Desen bir iskelet sağlar resme, renkse yaşamdır; ama iskeletsiz yaşam, yaşamsız bir iskeletten daha eksik bir şeydir. Son olarak bunların hepsinden daha gerçek bir şey var: Uygulama ve gözlem ressamın her şeyidir ve düşünceyle şiir, fırçalarla kavgaya tutuştuğunda, tıpkı bu adamcağız gibi gelip kuşkuya dayanır insan. Ressam olduğu kadar da deli bu adam. Yüce bir ressam ama zengin doğma bahtsızlığına uğramış, bu da ona istediği gibi saçmalama olanağını vermiş. Sakın ona öykünmeyin! Çalışın! Ressam ancak elinde fırçalarıyla düşünür.”

“Bir gün gireriz oraya,” diye bağırdı Poussin; artık Porbus’ü dinlemiyordu ve hiçbir şeyin farkında değildi.

Porbus genç yabancının heyecanına gülümsedi ve, “Yine beklerim,” dedi ayrılırken.

Nicolas Poussin ağır adımlarla La Harpe Sokağı’na geri döndü; dalgınlıktan, oturduğu küçük oteli geçtiğini bile fark etmedi. Sonra kaygılı bir aceleyle harap merdivenlerden yukarıya, eski Paris evlerinin çoğunu örten türden, sade ve hafif bir hımış çatı altındaki odasına çıktı. Odanın tek ve karanlık penceresinin yanında bir genç kız oturuyordu ve kapının gürültüsünü duyunca sevgi dolu bir hareketle yerinden doğruldu; kilidin çevrilişinden, gelenin ressam olduğunu anlamıştı.

“Neyin var?” dedi ona.

“Neyim mi, neyim mi var?..” yanıtını verdi mutluluktan soluğu kesilen delikanlı. “Ne olacak! Kendimi ressam gibi hissettim! Şimdiye dek kuşkudaydım. Ama bu sabah kendime inandım! Büyük bir adam olabilirim ben! Haydi Gillette, zengin olacağız, mutlu olacağız!.. Bu fırçalarda altın var, altın!..”

Sonra ansızın sustu. Umutlarının sonsuzluğuyla olanaklarının cılızlığını karşılaştırdığında, ağırbaşlı ve güçlü yüzündeki sevinç belirtisi silindi. Duvarlar, üstleri kurşunkalem taslaklarla dolu basit kâğıtlarla kaplıydı. Temiz dört tuvali bile yoktu. O sıralar boyalar çok pahalıydı ve paleti neredeyse çırılçıplak görünüyordu zavallı beyzadeye. Ama bu sefaletin göbeğinde, sahip olduğu inanılmaz gönül zenginliklerini ve içinden taşan bir yeteneğin yakıcı ateşini duyumsuyordu. Onu Paris’e dostlarından bir soylu ya da belki yalnızca yeteneği sürüklemiş ve burada ansızın bir sevgili bulmuştu; gelip büyük adamların yanında acı çeken, yaşadıkları yoksulluğu paylaşan, huylarını heveslerini anlamaya çalışan o soylu, yüce gönüllü kadınlardan biriydi bu. Nasıl ki bazıları lüks içinde yaşamaktan, duygusuzluklarını pervasızca sergilemekten çekinmezlerse, bu kadınlar da yoksulluktan ve aşktan korkmazlar. Gillette’in dudaklarında uçuşan gülümseme de bu tavan arasına bir altın ışıltısı saçıyor ve göğün parlaklığıyla yarışıyordu. Güneş her zaman açmıyordu ama o hep oradaydı; kendini bütünüyle aşkına vermiş, mutluluğuna olduğu kadar acısına da bağlanmıştı ve sanatı ele geçirmeden önce sevda işinde kabına sığamayan bu üstün yeteneği varlığıyla avutuyordu.

“Dinle Gillette, gel!”

Uysal ve neşeli genç kız ressamın dizleri üstüne sıçradı. Tepeden tırnağa incelik, tepeden tırnağa güzellik kesilmişti; ilkbahar gibi göz alıcıydı, kadınlığın tüm güzellikleriyle bezeliydi ve onları yüce bir ruhun ışıyla aydınlatıyordu.

“Tanrım!” diye bağırdı genç adam. “Dilim varmıyor söylemeye!”

“Bir sır mı? Söyle, bilmek istiyorum!”

Bir an düşlere daldı Poussin.

“Konuş haydi!”

“Gillette! Zavallı sevgilim benim!”

“Benden bir şey mi istiyorsun?”

“Evet.”

Kız, azıcık somurtkan bir havayla:

“Sana yine geçen günkü gibi poz vermemi istiyorsan,” dedi, “hiç heveslenme. Bir daha razı olmam buna; öyle anlarda gözlerin hiçbir şey söylemez oluyor. Bana bakıyorsun bakmasına ama beni düşünmüyorsun.”

“Başka bir kadının resmini yapsam hoşuna mı gider?”

“Belki,” dedi kız, “ama iyice çirkin olursa.”

“Peki,” dedi Poussin ağırbaşlı bir edayla, “ya gelecekteki ünüm için, beni büyük bir ressam yapmak için, gidip başka birine poz vermen gerekseydi?”

“Beni sınamak istiyorsun sen. Gitmeyeceğimi çok iyi biliyorsun.”

Poussin, ruhuna fazla gelen çok büyük bir acı ya da sevince kapılmış biri gibi başını göğsüne eğdi.

Kız, eskimiş ceketinin kolundan çekerek, “Dinle Nick,” dedi, “senin için yaşamımı veririm ama sağlığımda aşkımdan vazgeçmeye hiçbir zaman söz vermedim.”

“Aşkımdan vazgeçmek mi?” diye bağırdı Poussin.

“Başka birine öyle görünürsem, artık beni sevmezsin. Üstelik ben de kendimi sana yakıştıramam artık. Senin heveslerine boyun eğmek, benim için doğal ve kolay bir şey. İstemesem de mutluyum, üstelik sevgilimin istediğini yapmak gurur veriyor bana. Ama başka biri için, olacak şey değil!..”

Ressam kızın önünde diz çöktü:

“Bağışla beni Gillette,” dedi. “Sevilmeyi ünlü olmaya her zaman yeğlerim. Benim için şandan şöhretten de, servetten de güzelsin sen. Haydi, fırçalarımı at, şu taslakları yak! Ben yanıldım. Benim asıl işim seni sevmek. Ressam değil âşığım ben. Sanat da, sırları da yerin dibine batsın!”

Hayranlıkla onu seyrediyordu şimdi kız; mutluydu, büyülenmiş gibiydi. Onun sultanlığıydı bu; kendisi uğruna sanatın unutulduğunu, bir günlük parçası gibi ayaklarına serildiğini içgüdüleriyle seziyordu.

“Oysa ihtiyarın biri,” diye devam etti Poussin. “Sende olsa olsa ‘kadın’ı görebilir. Öylesine kusursuzsun ki!..”

“Ne yapalım, aşk bu,” diye söylendi kız.

Gösterdiği büyük özveri karşılığında sevgilisini ödüllendirmek için aşkıyla ilgili kaygılarını unutmaya hazırdı.

“Ama,” diye devam etti, “bil ki bu beni bitirir! Ah! Senin için kendimden vazgeçmek, ne güzel şey! Ne kötü bir şey düşünmüşsün!..”

“Düşünmüşüm,” dedi delikanlı bir tür pişmanlıkla, “ama bir yandan da seni seviyorum. Demek ki alçağın biriyim ben!”

“Bir de Baba Hardouin’e danışalım istersen.”

“Yoo, hayır! İkimizin arasında bir sır olarak kalsın.”

“Peki, gideceğim. Ama sen de burada durma. Gelip kapıda bekle ve elinde hançerin olsun; bağırırsam içeri gir ve ressamı öldür.”

Gözü sanattan başka bir şey görmeyen Poussin, kıza sıkıca sarıldı.

Gillette yalnız kaldığında, “Artık beni sevmiyor” diye düşündü.

Verdiği karara pişman olmuştu bile. Ama az sonra, pişmanlığından daha acımasız bir korkuya kapıldı; yüreğinden yükselen korkunç bir düşünceyi kafasından kovmaya çalıştı. Ressama saygısını yitiriyor olmaktan kuşkulunmaya başlamıştı şimdi ve bu yüzden onu daha az seviyordu sanki.

4. Franz Porbus (Porbüs okunur; 1570-1622): Flaman asıllı Fransız saray ressamı; aynı adı taşıyan ressam babasından ayırt etmek için Genç diye anılır. (Ç.N.)

5. Fransa Kralı IV. Henri'nin eşi (1573-1642). Yaşamının son yıllarını saraydan uzakta, yokluk içinde geçirmiştir. (Ç.N.)

6. Desen çiziminde kullanılan bir tür kırmızı kalem. (Ç.N.)

7. Yunan mitologyasında bir deniz tanrısı. Babası Poseidon, ona geleceği bildirme yetisini vermiş, o da durmadan geleceği soranlardan kaçınmak için biçimden biçime girme alışkanlığını edinmişti. (Ç.N.)

8. (Lat.) Güzel bir araba. (Ç.N.)

9. (Lat.) Yakışıklı bir adam. (Ç.N.)

10. Jan Gossaert (de Mabuse denir) (1475-1532): Ünlü bir Flaman ressamıdır. (Ç.N.)

11. Fransız ressamı (1594-1665), klasik resmin büyük ustalarındandır. (Ç.N.)

12. Yunan mitologyasının ünlü Kıbrıslı yontucusu. Kendi yaptığı bir yontuya âşık olmuş, Aphrodite'den onu canlandırmasını istemiş ve yarattığı bu kadınla evlenmişti. (Ç.N.)

CATHERINE LESCAULT

Poussin'le karşılaşmalarından üç ay sonra Porbus, Frenhofer Usta'yı görmeye geldi. Yaşlı adamı, o derin ve apansız ortaya çıkan umutsuzluklardan birine kapılmış buldu; bunların nedeni, hekimliğin matematikçilerine bakılırsa hazımsızlık, rüzgâr, sıcaklık ya da karnımızdaki şişlikler; ruhçulara sorarsanız da tinsel yaradılışımızın kusurlarıdır. Aslında, o gizemli tabloyu bitirmeye çalışırken düpedüz yorulmuştu adamcağız. Siyah deri kaplı, oyma meşe bir koltukta bitkin bir edayla oturuyordu; Porbus'e bu hüzünlü duruşunu bozmadan, iç sıkıntısına alışmış bir insanın bakışlarıyla baktı.

"Eee, usta!" dedi Porbus ona. "Gidip Bruges' den getirdiğiniz lacivert boya kötü mü çıktı? Yeni beyazımızı ezmeyi mi beceremediniz? Yoksa yağınız bozulup, fırçalarınız mı sertleşti?"

"Yazık!" diye söylendi ihtiyar. "Bir an için yapıtımın tamamlandığını sandım; ama bir-iki ayrıntıda yanılmışım besbelli ve kuşkularımı dağıtmadan rahat etmeyeceğim. Yolculuğa çıkmaya karar verdim; Türkiye'ye, Yunanistan'a, Asya'ya gidip kendime bir model bulacağım ve tablomu değişik yaradılıшта insanlarla karşılaştıracam."

Sonra yüzünde hoşnutluğunu gösterir bir gülümsemeyle, "Belki de doğanın ta kendisi var şimdi yukarıda," dedi. "Zaman zaman bu kadın bir esintiyle uyanır ve gözden kaybolur diye neredeyse korkuyorum."

Sonra birden, gitmek ister gibi ayağa fırladı.

"Yavaş olun," diye yanıtladı onu Porbus, "sizi yolculuk masrafından ve yorgunluğundan kurtarmak için tam zamanında gelmişim."

"Nasıl yani?" diye sordu şaşırان Frenhofer.

"Genç Poussin'in bir sevgilisi var ve bu kadın eşsiz, tam anlamıyla kusursuz bir güzel. Ama sevgili ustam, o size bu kadını ödünç vermeye razı olursa, karşılığında bize en azından tuvalinizi göstermeniz gerekmez mi?"

Yaşlı adam ayakta, hareketsiz ve şaşkın bakakaldı. Sonra acılı bir sesle bağırdı:

"Ne!.. Yarattığım kadını, eşimi size göstermek mi? Tertemiz mutluluğumun üstüne örttüğüm örtüyü yırtmak mı? Korkunç bir ahlaksızlık olmaz mı bu? On yıldır bu kadınla yaşıyorum ben. Yalnızca benim o; ve beni seviyor. Vurduğum her fırçada bana gülümsemedi mi? Bir ruhu var onun, benim ona verdiğim bir ruh! Benden başka birinin bakışları onu utandırıp kızartabilir. Onu göstermek mi!.. Hangi koca, hangi sevgili kadının onursuzluğa itecek kadar alçak olabilir? Saray için bir resim yaptığında, oraya bütün ruhunu koymazsın; saraylılara boyalı mankenler satarsın yalnızca. Benim resmim bir resim değil, bir duygudur, bir tutkudur! Benim atölyemde doğmuştur, orada kızoğlankız kalmalı, dışarıya da ancak giyinerek çıkmalıdır. Şiirler ve kadınlar, ancak sevgililerine çıplak görünürler! Raffaello'nun modeli elimizde mi? Ya Ariosto'nun Angelica'sını, Dante'nin Beatrice' sini... Hayır! Yalnızca Biçim'ini görüyoruz onların. İşte benim yukarıda kilit altında tuttuğum yapıt da sanatımızda benzeri olmayan bir şey. O bir tuval değil, bir kadın! Birlikte güldüğüm, ağladığım, konuştuğum, düşündüğüm bir kadın.

Sırtımdaki paltoyu atar gibi on yıllık bir mutluluğu bırakıp gideyim mi istiyorsun? Baba, sevgili ve Tanrı olmaktan çıkayım mı bir anda? Bu kadın bir yaratık değil bir yaratıdır. Senin genç adamın gelsin, ona hazineler vereyim, ona Correggio'nun, Michelangelo'nun, Tiziano'nun tablolarını vereyim; tozdaki ayak izlerini öpeyim; ama onu rakibim yapmak? Ne utanç verici şey! Ressamdan çok sevgiliyim ben. Evet, son nefesimde Kavgacı Güzel'i yakacak gücü de kendimde bulacağım. Ama başka bir erkeğin, bir genç adamın, bir ressamın bakışlarına dayanmasını nasıl isterim ondan! Hayır, hayır! Bakışlarıyla onu kirleteni ertesi gün öldürürüm. Seni, dostum, seni bile o anda öldürürüm, onu diz çöküp selamlamazsan! Şimdi hâlâ o taptığım putu, soğuk bakışların ve aptalca eleştirilerin önüne çıkarmamı istiyor musun? Ah, aşk bir gizemdir, yalnızca gönüllerin dibinde yaşayabilir ve bir erkek, isterse en yakın arkadaşına: 'İşte benim sevdiğim!' dediğinde, her şey bitmiş demektir."

Yaşlı adam yeniden gençleşmişti sanki; gözleri pırıl pırıl ve canlıydı. Solgun yanakları al al olmuştu, elleri titriyordu. Bu sözlerdeki tutkulu sertlik karşısında şaşırılmıştı Porbus ve bu derin olduğu kadar yeni duyguya ne yanıt vereceğini bilemiyordu. Frenhofer'in aklı başında mıydı, yoksa çıldırmış mıydı? Bu bir sanatçı hayali miydi, yoksa açığa vurduğu bu düşünceler, büyük bir yapıtın uzun doğum sürecinin içimizde yarattığı o anlatılmaz bağınazlıktan mı doğuyordu? Bu garip tutkuyla uzlaşmanın bir yolu bulunabilir miydi?

Bütün bunları düşünüp duran Porbus, yaşlı adama, "Ama bu bir kadına karşılık öteki değil mi? Poussin de sizin sevgilisine bakmanıza izin vermeyecek mi?" dedi.

"Ne sevgilisi!" diye yanıt verdi Frenhofer. "O kadın er geç ihanet edecektir ona. Ama benimki bana hep sadık kalacak!"

"Öyleyse bu konuyu kapatalım," dedi Porbus. "Ama Asya'da bile olsa, benim dediğim kadar güzel ve kusursuz bir kadını bulana kadar belki ölürsünüz; tablonuz da yarım kalır."

"Kalmaz çünkü bitti!" dedi Frenhofer. "Onu gören biri ilk bakışta, perdeli, kadife bir yatak üstüne uzanmış bir kadın gördüğünü sanabilir. Yanındaki altın sehpanın üstünden günlük kokuları gelir. Elin, perdeleri tutan kordonun tutamağına gider; Catherine Lescault'nun, 'Kavgacı Güzel' denen o güzel saraylı kadının göğsünü gördüğünü, soluk alıp verdiğini sanırsın. Yine de emin olmak istediğim..."

"Haydi Asya'ya öyleyse!" dedi Frenhofer'in bakışında bir duraklama belirtisi gören Porbus. Sonra da salonun kapısına doğru bir-iki adım attı.

Tam o sırada Gillette ve Nicolas Poussin, Frenhofer'in evinin önüne gelmişlerdi. Genç kız içeri girmek üzereyken ressamın kolundan çıktı ve sanki içine bir şey doğmuş gibi geriledi. Sevgilisine gözlerini dikip, derinden gelen bir sesle, "Ne işim var benim burada?" diye sordu.

"Gillette, ben kararı sana bıraktım ve bütünüyle sana boyun eğmek istiyorum. Benim bilincim, şanımlı şöretim sensin. Eve geri dön, daha mutlu olurum, belki, eğer..."

"Sen böyle dediğinde kendimde miyim bilmiyorum?" dedi kız. "Hayır! Küçük bir çocuğa dönüyorum hemen."

Sonra kendini iyice zorladığını belli ederek, "Haydi," dedi. "Eğer aşkımız ölüp gidecekse, yüreğime uzun bir pişmanlık düşüreceksem, senin kazanacağın ün, isteklerine boyun eğmemin bedeli olmayacak mı? Girelim! Paletinde her zaman bir anı olarak kalmak da yaşamak sayılır."

Evin kapısını açtıklarında iki sevgili Porbus'le karşılaştılar. Gözleri yaşlı Gillette'in güzelliğine şaşırarak ressam, kızını tir tir titreyen elinden tutup yaşlı adama götürdü ve, "Bak," dedi, "dünyanın tüm yapıtlarına değmez mi bu kız!"

Frenhofer irkildi. Gillette, haydutlarca kaçırılıp bir köle tacirine getirilmiş masum, ürkek bir Gürcü kızının saf ve sade edasıyla duruyordu karşısında. Utancından yüzü al al olmuş, yere bakıyor, elleri iki yanından sarkıyordu; bayılacak gibiydi ve gözyaşları, utanma duygusunun uğradığı bu saldırıya isyan ediyordu sanki. O anda Poussin, bu güzel hazineyi o tavan arasından çıkardığı için kendi kendine lanetler etti. Sanatçıdan çok sevgili kesildi. İhtiyarın gençleşmiş gözlerle ve bir ressamın alışkanlığıyla genç kızını adeta soyduğunu, en gizli biçimlerini keşfettiğini gördüğünde de yüreği bin bir kuruntuyla buruldu. Gerçek sevdanın yabanıl kıskançlığına büründü yeniden, "Gillette, gidelim!" diye bağırdı.

Bu vurgu ve bu çığlık üstüne sevgilisi ona sevinçle baktı; mutluluğunu gizlemekte zorlanıyordu.

"Demek beni seviyorsun!" dedi gözyaşlarına boğularak.

Acısını gizleyecek gücü bulmuştu ama şimdi mutluluğunu saklayamıyordu.

"Ne olur, bir an için bırakın onu bana," dedi yaşlı ressam, "sonra da Catherine'imle kıyaslıyorsunuz. Evet, razı oluyorum buna!"

Frenhofer'in çığlığında aşk vardı yine. Yarattığı o sözde kadın adına cilve yapıyor ve kendi bakiresinin, gerçek bir genç kıza üstün geleceğini düşünüp önceden bu zaferin tadını çıkarıyordu sanki.

Poussin'in sırtına vuran Porbus, "Aman sözünden döndürmeyin," diye bağırdı. "Aşkın yemişleri çabuk geçer, sanatınkilerse ölümsüzdür."

Poussin'le Porbus'e dikkatle bakan Gillette:

"Onun için bir kadından fazla bir şey değil miyim ben?"

Başını gururla havaya kaldırdı; ama Frenhofer'e kıvılcımlar saçan bir bakışla baktıktan sonra sevgilisinin yeniden, bir zamanlar Giorgione'nin sandığı tabloya kapılıp gittiğini görünce içini çekerek, "Haydi çıkalım," dedi. "Hiçbir zaman böyle bakmadı bana!"

Gillette'in sesiyle daldığı derin düşüncelerden sıyrılan Poussin, "İhtiyar," dedi, "şu kılıcı görüyor musun? Hele bu kızın ağzından tek bir yakınma sözcüğü çıksın, onu yüreğine saplarım, evini yakarım ve kimse çıkamaz buradan. Anladın mı?"

Nicolas Poussin'in yüzü karanlık, sözleri korkunçtu. Bu tavır, özellikle de genç ressamın hareketi, Gillette'i avuttu ve genç kız, resim ve şanlı bir gelecek uğruna kendisini feda ettiği için neredeyse bağışladı onu. Porbus ve Poussin, sessizce birbirlerine bakarak atölyenin kapısında kaldılar. Başlangıçta Mısırlı Meryem'in ressamının ağzından bir-iki ünlem çıkmış, "İşte, kız soyunuyor! Kıza ışığa gelmesini söylüyor! Onları kıyaslıyor!" gibi şeyler söylemişti ama sonunda Poussin'in derin bir hüznün okunan yüzünü görünce sustu; yaşlı ressam, sanatın yanında onca küçük kalan böylesi kuruntulara pek kapılmazlar ama Poussin'inkiler öylesine safça ve güzeldi ki, Porbus hayranlıkla izliyordu onu. Genç adamın eli hançerinin sapındaydı ve kulağını neredeyse kapıya yapıştırmıştı. İkisi de orada, gölgeler içinde ayakta, bir zorbayı vurmaya sözleşmiş, bunun zamanını bekleyen iki kişiye benziyorlardı.

"Girin," dedi onlara, yüzü mutluluktan parıltıyan yaşlı adam. "Yapıtım kusursuz ve

artık onu gururla gösterebilirim. Bir daha hiçbir ressam, fırça, boya, tuval ve ışık, Catherine Lescault'nun, bu güzel saray dilberinin karşısına bir başkasını çıkaramaz.”

Derin bir merak içindeki Porbus ve Poussin, geniş bir atölyenin ortasına dek koştular; her yanın tozlarla kaplı ve karmakarışık olduğunu; orada burada duvarlara tablolar asılı olduğunu gördüler. Önce gerçek boyutunda ve yarı çıplak bir kadın resminin önünde durdular ve hayranlıkla bakakaldılar.

“Bırakın onu,” dedi Frenhofer, “bir duruşu incelemek için çalafırça boyadığım bir tuvaldir; beş para etmez.”

Sonra da, “İşte benim yanılgılarım,” diye devam etti çevrelerindeki duvarlara asılı, göz alıcı resimleri göstererek.

Böylesine güzel yapıtlar için söylenen bu küçümseyici sözlere şaşan Porbus ve Poussin, asıl görmeye geldikleri portreyi arandılar ama bulamadılar.

“İşte burada!” dedi ihtiyar; saç başı darmadağınık, yüzü olağanüstü bir heyecanla alev almış gibiydi, gözlerinden kıvılcımlar saçılıyordu ve aşk sarhoşu bir genç gibi soluk soluğaydı.

“Evet! Böylesi bir kusursuzlukla karşılaşmayı beklemiyordunuz değil mi? Bir kadın karşısındasınız ve bir tablo arıyorsunuz. Bu tuvalde öyle bir derinlik var, hava o kadar gerçek ki, onu çevremizi saran havadan ayırt etmeniz olanaksız. Sanat nerede peki? Uçtu gitti! İşte size bir genç kızın asıl biçimleri. Nasıl? Renkleri ve bedeni bitirir görünen çizginin canlılığını iyi yakalamış mıyım? Sudaki balıklar gibi havada duran nesneler de gözlerimiz önünde aynı olguyu sergilemez mi? Çevre çizgilerinin zeminden nasıl ayrıldığına bakıp da hayran olmamak elde mi? Elinizi bu sırtın arkasına geçirebileceğinizi hissetmiyor musunuz? Yedi yıl boyunca, gün ışığıyla nesnelerin çiftleşmesinin sonuçlarını bu yüzden inceledim. Ya şu saçlar, bütünüyle ışıklar içinde değiller mi? Bakın, soluk aldı sanırım!.. Şu göğsü görüyor musunuz? Ah, kim diz çöküp tapınmak istemez bu kadının önünde? Şu ürperen tene bakın! Ayağa kalkacak, bekleyin!”

“Bir şey görüyor musunuz?” diye sordu Poussin Porbus’e.

“Hayır, ya siz?”

“Hiçbir şey görmüyorum.”

İki ressam, ihtiyarı esrikliğiyle baş başa bıraktılar ve acaba ışık tuvale dikine vuruyor da bütün etkisini siliyor mu diye dikkatle baktılar; resmin sağına, soluna, karşısına geçtiler, eğilip kalktılar.

“Evet, bu bir tuval,” diyordu bu dikkatli incelemenin amacı konusunda yanılgan Frenhofer. “Bakın işte kasnak, işte şövale ve işte boyalarım, fırçalarım.”

Eline bir fırça alıp safça bir edayla gösterdi.

Sözde tablonun önüne gelen Poussin, “Yaşlı tilki bizimle dalga geçiyor,” dedi. “Burada karmakarışık bir biçimde yığılmış renklerle, onları çevreleyen ve sanki resimden bir duvar oluşturan sayısız tuhaf çizgi dışında bir şey görmüyorum ben.”

“Hayır, hayır, biz yanıliyoruz, bakın...” dedi Porbus.

Yaklaşınca bir köşede çıplak bir ayağın ucunu gördüler; bu renk, leke ve kararsız küçük ayrımlar karmaşasından, bu biçimsiz sis perdesinden çıkan bir ayak; ama olağanüstü güzel, dipdiri bir ayaktı bu! Ağır ağır ve adım adım ilerleyen bu yıkımdan nasılsa kurtulmuş bu parça karşısında hayranlıktan taş kesildiler. Bu ayak, ateşe verilmiş bir kentin yıkıntıları

arasından yükselen, Paros mermerinden bir Venüs yontusu gibi görünüyordu gözlerine.

Yaşlı ressamın resmini geliştirdiğini sanarak üst üste vurduğu boya tabakalarını gösterdi Porbus, “Bunların altında bir kadın var,” dedi.

İki ressam, birdenbire Frenhofer’e döndüler; içinde yaşadığı esrikliği, belli belirsiz de olsa anlamaya başlamışlardı.

“O inanıyor,” dedi Porbus.

“Evet dostum,” dedi daldığı uykudan uyanan ihtiyar. “İnanmak, sanata inanmak, bir de yapıtıyla uzun zaman birlikte yaşamak gerekir böyle bir yaratıyı gerçekleştirebilmek için. Bu gölgelerden bazıları, çok emeğe patladı bana. Bakın şurada, yanağın üstünde, gözlerin altında hafif bir gölge var; onu doğada gözlediğinizde, size resme aktarılması olanaksız gibi gelir. İşte bu etkiyi elde etmek için ne anlatılmaz zahmetlere katlandım bir bilseniz! Ve sen, sevgili Porbus, çalışmama dikkatle bakarsan, kabartıyı ve çevre çizgilerini verme konusunda sana söylediklerimi daha iyi anlarsın. Şu memenin ışığına bak; bir dizi fırça dokunması ve kalın tutulmuş açık renk boyalarla gerçek ışığı nasıl yakaladığımı, sonra da onu aydınlık tonların parlak beyazlığıyla nasıl bir araya getirdiğimi gör. Ardından, sanki tersine bir çalışmayla, çıkıntıları ve boyanın pütürlerini silerek ve figürümün çevre çizgilerini okşaya okşaya onu nasıl yarı gölgelere gömdüğümü, işi desen düşüncesini ve ressam hilelerini ortadan kaldırmaya dek götürdüğümü ve ona doğanın görünümünü, yuvarlaklığını verdiğimi gözle. Yaklaşırsanız bu çabaları daha iyi görürsünüz. Uzaktan her şey kaybolup gider. Bakın! Şurada, sanırım çok dikkat çekici.”

Fırçasının ucuyla, açık renk bir boya tabakasını gösterdi onlara.

Porbus ihtiyarın omzuna vurdu ve Poussin’e dönerek, “Biliyor musunuz, çok büyük bir ressam var karşımızda,” dedi.

“Ressamdan çok da şair,” diye yanıtladı Poussin, ağırbaşlı bir edayla.

Porbus eliyle tuvale dokundu:

“Bizim yeryüzündeki sanatımız işte burada biter.”

“Sonra da gidip göklerde kaybolur,” dedi Poussin.

“Oysa ne hazlar yaşanmıştır bu bezin üstünde,” diye söylendi Porbus.

Dalgın ihtiyar onları dinlemiyor, düşlerindeki bu kadına gülümsüyordu.

“Ama er ya da geç, bu tuvalde hiçbir şey olmadığının farkına varacak,” dedi Poussin.

“Tuvalimde hiçbir şey yok mu?” diye sordu birdenbire, önce iki ressama, sonra da sözde tablosuna bakan Frenhofer.

“Ne yaptınız!” dedi Porbus, Poussin’e.

İhtiyar, genç adamı sertçe kolundan tuttu.

“Hiçbir şey görmüyorsun öyle mi?” dedi ona. “Köylü! Asker bozuntusu! Aşağılık puşt! Neden çıktın öyleyse yukarı!”

Sonra Porbus’e döndü:

“Porbus, dostum, sizde mi dalga geçiyorsunuz benimle? Yanıt verin! Siz benim dostumsunuz, söyleyin, bozmuş muyum tablomu?”

Kararsız Porbus, bir şey diyemedi; ama ihtiyarın bembeyaz yüzündeki kaygı o denli acımasızdı ki, dayanamayıp tuvali gösterdi:

“Siz bakın!”

Frenhofer bir an tablosuna baktı ve sendeledi:

“Hiçbir şey, hiçbir şey yok!.. On yıl buna mı çalıştım ben!”

Oturdu, ağlamaya başladı.

“Demek aptalın, delinin biriyim ben! Ne yeteneğim var ne de becerim! Yalnızca zengin biriymişim demek; yürürken yalnızca yürümüşüm. Hiçbir şey üretmemişim!”

Gözyaşları arasında tuvalini seyretti, sonra ansızın gururlu bir edayla ayağa kalktı ve iki ressama kıvılcımlar saçan bir bakış fırlattı.

“Mesih’in kanı, bedeni, başı üstüne,” dedi, “kıskançsınız siz, onu benden çalmak için bozduğumu söylüyorsunuz!”

Sonra da, “Onu görüyorum,” diye bağırdı. “Güzel, hem de olağanüstü güzel!..”

O sırada Poussin, bir köşede unutulmuş Gillette’ in ağladığını duydu, “Neyin var meleğim?” diye sordu birdenbire aşkı alevlenen ressam.

“Öldür beni!” dedi kız. “Bundan sonra seni sevmek, benim için alçaklık olur; çünkü seni küçümsüyorum. Sana hayranım ve tüylerimi ürpertiyorsun. Seni seviyorum ve sanırım daha şimdiden senden nefret ediyorum!”

Poussin, Gillette’i dinlerken Frenhofer, Catherine’ini yeşil bir şayakla örtüyordu; usta hırsızlar arasına düştüğünden kuşkulananı çekmecelerini kapatan bir kuyumcunun ağırbaşlı ve telaşsız hali vardı üstünde. İki ressama, derin bir kurnazlık, küçümseme ve kuşku dolu bir bakış fırlattı; sessizce ve aceleden ezilip büzülerek onları atölyesinden kapı dışarı etti. Sonra da evinin kapısında, “Elveda küçük dostlarım!” dedi arkalarından.

Bu veda tümcesi iki ressamı buz gibi dondurdu. Ertesi gün meraklanan Porbus, yeniden Frenhofer’i görmeye geldi ve o gece, tuvallerini yaktıktan sonra öldüğünü öğrendi.

Paris, Şubat 1832